

ODRŽIVOST MODELA SKUPNOG FINANCIRANJA ZNANSTVENIH KNJIGA U OTVORENOM PRISTUPU IZ PERSPEKTIVE KNJIŽNIČARA¹

THE SUSTAINABILITY OF THE CROWDFUNDING MODEL FOR SCHOLARLY OPEN ACCESS BOOKS FROM THE PERSPECTIVE OF LIBRARIANS

Mirela Rončević
mirelaroncevic@gmail.com

Sonja Špiranec
Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
sspiran@ffzg.hr

UDK / UDC: 330.322:002:655.411
Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper
<https://doi.org/10.30754/vbh.65.1.913>
Primljeno / Received: 15. 1. 2022.
Prihvaćeno / Accepted: 19. 3. 2022.

Sažetak

Cilj. Cilj je rada istražiti model skupnog financiranja (engl. *crowdfunding*) znanstvenih knjiga u otvorenom pristupu (u daljnjem tekstu OP) i prikazati rezultate istraživanja o njegovoj održivosti iz perspektive knjižnica. Ispituju se motivacije knjižničara u kontekstu pružanja financijske podrške objavljivanju znanstvenih knjiga u OP-u, utvrđuju izazovi s kojima se susreću te dodatni čimbenici koji pridonose odlukama knjižnica da sudjeluju u globalnim projektima skupnog financiranja.

Pristup/metodologija/dizajn. Istraživanje je provedeno anonimnom *online* anketom koja se sastojala od 9 pitanja. Dva pitanja odnosila su se na institucionalnu ulogu

¹ Članak je prerađena i podosta izmijenjena inačica doktorskoga rada, napisanog i obranjenog 2021. na engleskom jeziku *Sustainability of the crowdfunding model for Open Access academic e-books*, pod mentorskim vodstvom Sonje Špiranec na Odsjeku za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

knjižničara kada je riječ o uslugama OP-a te disciplinarni fokus njihove ustanove, dok se ostalih 7 pitanja usredotočilo na razloge sudjelovanja/nesudjelovanja u *crowdfunding* inicijativama koje podržavaju izdavanje znanstvenih knjiga u OP-u i percepcijama o izazovima objavljivanja u OP-u. Upitnik je sastavljen s obzirom na glavno istraživačko pitanje (Koji čimbenici pridonose održivosti *crowdfunding* modela?) koje je dodatno specificirano potpitanjima (IP1: Koji su razlozi sudjelovanja knjižničara u *crowdfunding* modelima?; IP2: Koje globalne i lokalne čimbenike knjižničari drže ključnima za održivost *crowdfunding* modela?; IP3: Koji su trenutno najveći izazovi u objavljivanju knjiga u OP-u prema mišljenju knjižničara?).

Rezultati. Istraživanje je pokazalo da knjižničari i dalje vjeruju u OP kao temeljno načelo unatoč svim preprekama i izazovima. Ovo istraživanje izoštrava sliku u odnosu na ranije objavljene radove jer je utvrdilo važnost načela OP-a kao ključnog čimbenika u odluci o podržavanju OP-a u odnosu na specificirani poslovni model koji do sada nije bio fokus važnih istraživanja, tj. kad je posrijedi relativno nov model skupnog financiranja i kada su posrijedi isključivo znanstvene knjige u digitalnom formatu i u otvorenom pristupu. Također istraživanjem je utvrđeno da lokalni podaci o korištenju znanstvenih knjiga u OP-u nisu presudni za donošenje odluke o sudjelovanju knjižnica u *crowdfunding* inicijativama, dok autorova afilijacija kao i disciplinarna usmjerenost knjiga koje se objavljuju u OP-u imaju veći utjecaj na sklonost ispitanika u podržavanju *crowdfunding* modela.

Ograničenja. Istraživački instrument (*online* anketa) nije omogućio provjeru odgovaraju li ispitanici na pitanja isključivo u kontekstu objavljivanja knjiga u otvorenom pristupu. Za pretpostaviti je da je dio ispitanika odgovarao na pitanja o knjigama u OP-u polazeći od svojih iskustava s poslovnim modelima OP-a u kontekstu znanstvenih časopisa, dok je naglasak u ovom istraživanju stavljen isključivo na znanstvene knjige u OP-u i specifično poslovnom modelu skupnog financiranja.

Originalnost/vrijednost. Iako postoje brojna istraživanja o učinkovitosti OP-a, posebice časopisa, nedostaje istraživanja koja su usredotočena na financiranje znanstvenih knjiga u OP-u, osobito načina na koje se one financiraju od strane knjižnica i u kontekstu slabo istraživanog modela skupnog financiranja. Ovo istraživanje produbljuje razumijevanje *crowdfunding* modela u kontekstu znanstvenih knjiga u OP-u i otkriva ključne čimbenike koji utječu na njegovu održivost iz perspektive knjižničara.

Ključne riječi: knjige u otvorenom pristupu; model skupnog financiranja; monografije u otvorenom pristupu; otvoreni pristup; znanstvene knjige u otvorenom pristupu

Abstract

Purpose. This paper aims to present the results of a research on the sustainability of the crowdfunding model for scholarly Open Access (OA) books from the perspective of libraries. Librarians' motivations to financially support publishing of scholarly OA

books via crowdfunding are examined, with the focus on identifying the challenges librarians are currently facing and any additional factors that contribute to their decisions to participate in crowdfunding initiatives.

Methodology. The research was conducted through an anonymous online survey consisting of 9 questions. Two questions focused on the institutional role of librarians in the context of OA services and the disciplinary focus of their institution, while the other 7 questions focused on their reasons for participation /non-participation in crowdfunding initiatives and their perceptions of the challenges of publishing scholarly books OA. The questionnaire was constructed in the context of the main research question (What factors contribute to the sustainability of crowdfunding models?), which is further specified by several sub-questions (1. What are the main reasons for librarians' participation in crowdfunding models?; 2. What global and local factors do librarians consider crucial for the sustainability of the crowdfunding model for OA books?; 3. What are currently the biggest challenges with OA book publishing according to librarians?).

Findings. This study revealed that librarians believe in OA as a fundamental principle, despite existing obstacles and challenges. The research sharpens the picture compared to previously published papers because it has identified the importance of the OA principle as a key factor in the decision to support OA in relation to a specific business model, i.e., when it comes to the crowdfunding model and when it comes to academic books. The research has also found that local data on the use of academic OA books are not crucial for deciding on the participation of libraries in crowdfunding initiatives, while the author's affiliation and disciplinary orientation of books published OA have a greater impact on librarians' propensity to support crowdfunding models.

Limitations. The research instrument (online survey) could not check whether the respondents answered the questions exclusively in the context of OA books. It can be assumed that some respondents may have answered questions about OA books based on their experiences with OA business models in the context of OA journals, while the emphasis in this research is exclusively on OA books, and specifically on the crowdfunding model (this was clearly communicated to all participants).

Originality/value. Although there is a lot of research on the impact of OA, especially on the impact and sustainability of scholarly journals published OA, very few studies focus on how scholarly OA books are funded, and particularly on innovative funding initiatives involving libraries and involving crowdfunding. This research deepens the understanding of the crowdfunding model in the context of scholarly books published OA and reveals the key factors contributing to its sustainability from librarians' perspective.

Keywords: academic books; crowdfunding model; Open Access; Open Access books; Open Access monographs

1. Uvod

Otvoreni pristup (u daljnjem tekstu OP) znanstvenim publikacijama i dalje predstavlja kompleksan problemski prostor koji popunjavaju nerazriješeni izazovi poput načela, formata, poslovnih modela, inicijativa, licenci itd. te se navedeni izazovi danas nalaze u fokusu brojnih istraživanja. U žarište znanstvenog diskursa OP-a ušli su časopisi i nešto kasnije repozitoriji, što je glavni razlog zbog kojeg se i danas koncept OP-a povezuje s kontekstom znanstvenih časopisa. No znanstveni se sadržaji objavljuju u raznolikim tipovima i formatima te se bilo koja rasprava o OP-u ne može svesti na generalne pojmove i zaključke, već se treba prilagoditi i precizirati s obzirom na tip i format znanstvene publikacije, pri čemu ono što je primjenjivo u jednom kontekstu (npr. znanstveni časopisi iz prirodnih znanosti) nije primjenjivo u drugome (npr. znanstvene knjige iz humanističkih i društvenih znanosti).

Znanstvenim knjigama u OP-u trebalo je neko vrijeme da pronađu svoje mjesto u istraživanjima. One su po mnogočemu u zaostatku u smislu otvorenosti i dostupnosti u odnosu na znanstvene časopise u OP-u, posebno u disciplinama humanističkih i društvenih znanosti (cf. Adema, 2019). No ipak je moguće tvrditi o sve većem zanimanju za ulaganjem u infrastrukturu znanstvenih knjiga u OP-u, pri čemu Velika Britanija i Europa prednjače u nastojanjima i implementaciji. Prva dva izdavača knjiga u OP-u započela su radom u Londonu 2008. godine: Open Book Publishers (OBP) i Open Humanities Press (OHP), oba fokusirana na humanističke znanosti koji svoju održivost demonstriraju do danas (cf. Grimme et al., 2019).

Kako bi se znanstvene knjige u OP-u objavljivale profesionalno i u skladu s akademskim protokolima, testiraju se različiti poslovni modeli s ciljem utvrđivanja kako objavljivati takve knjige, a da je model objavljivanja ujedno financijski održiv za autore i izdavače s jedne strane te istraživače, korisnike i znanstvenike s druge strane (cf. Gatti and Mierowsky, 2016: 456-458). Jedna od središnjih tema rasprava i razmatranja poslovnih modela OP-a uopće – uključujući i knjige i časopise – jest pitanje održivosti novih poslovnih modela kojima bi se ostvarila održivost sustava otvorenoga znanstvenog izdavaštva (cf. Melinščak Zlodi, 2014). Ako fokus rasprave pritom usmjerimo na znanstvene knjige, često se spominje i termin „križa monografije“ kojim se upozorava na neodrživost većine postojećih modela objavljivanja monografija (Crossick, 2016).

Jedan od relativno novijih poslovnih modela objavljivanja znanstvenih knjiga u OP-u koji se smatra i alternativnim modelom (Reinsfelder and Pike, 2018) tzv. je *crowdfunding* model, odnosno model globalnog skupnog financiranja putem knjižnica. Svrha je ovoga rada pristupiti problemu održivosti skupnog financiranja znanstvenih knjiga u otvorenom pristupu i istražiti ga iz perspektive knjižničara. Cilj je istražiti mišljenja knjižničara o tom poslovnom modelu kao ključnim čimbenicima koji utječu na njegovu održivost.

Iako raspravama o otvorenom pristupu i u svijetu i u Hrvatskoj nesumnjivo dominiraju izazovi koji se odnose na časopise i repozitorije (Hebrang Grgić, 2015), u znanstveni diskurs polako ali sustavno ulazi tematika otvorenog pristupa znanstvenim knjigama koju su ključni autori, koji su se njome bavili od samog početka, prepoznavali kao dio ekosustava otvorenog pristupa (cf., naprimjer, Suber, 2012: 17).

Znanstvena knjiga – koja se nerijetko u literaturi naziva i monografijom – zauzima jedinstveno mjesto u znanstvenoj produkciji iz humanističkih znanosti u kojima je etablirana kao vitalni komunikacijski medij i dominantni oblik publiciranja. Uz znanstvene knjige veže se obilježje „opsežne i temeljite argumentacije“, koja je posebno važna u humanističkim, a onda i u društvenim disciplinama. Kao što ističu Bargheer i suradnici (Bargheer et al., 2017), objava knjige još je uvijek indikator reputacije i istraživačke ozbiljnosti u tim disciplinama, a zbog prethodno spomenutih obilježja knjige će zadržati vrijednost kao način komuniciranja značajnih, obuhvatnih i prestižnih istraživanja u humanističkim znanostima (Cheshire, 2014).

U ovom se istraživanju „monografija“ odnosi na znanstvenu knjigu fokusiranu na jednu, specijaliziranu temu. Istraživanje koristi istu široku definiciju monografije koja se koristila u ranijim istraživanjima poput, na primjer OAPEN-UK (cf. Collins, Milloy and Stone, 2015) i stoga uključuje i jednoautorske i višeautorske znanstvene knjige i njihove brojne inačice. Ferwerda, Pinter i Stern daju definiciju monografije primjenjivu u ovom istraživanju: monografija je „dugo, znanstveno i recenzirano djelo o jednoj temi koju obično piše jedan autor, a prošireno tako da uključuje i recenzirane zbirke više autora“ (Ferwerda, Pinter and Stern, 2017: slide 5)

Potrebno je istaknuti da su i znanstvene knjige ušle u razdoblje krize. U tom se kontekstu raspravljalo i o „smrti monografije“ u humanističkim znanostima (Thomson, 2002), no takve se pak tvrdnje čine pretjeranima jer danas postoji dovoljno dokaza da znanstvena knjiga ima budućnost (cf. McCall and Waite, 2016). Budući da se misao o krizi monografija odnosi uglavnom na tradicionalni (tiskani) model njihovog objavljivanja, očekivano su se pojavile inicijative za promicanjem otvorenog pristupa koji se prethodno etablirao u svijetu časopisa. Knjige u otvorenom pristupu imaju mnoge prednosti u odnosu na *e*-knjige koje nisu objavljene u OP-u: dostupnost nije uvjetovana cijenom, širi je krug korisnika i čitatelja, raspoložu snažnijim potencijalom odjeka i iskoristivosti u obrazovnom procesu (cf. Collins, Milloy and G. Stone, 2015). No kako bi se navedene prednosti ostvarile, potrebno je ustrajati na održavanju rigoroznih standarda recenziranja, pravilnom oglašavanju i distribuciji monografija nakon objavljivanja, potvrdama o visokoj kvaliteti sadržaja i formata i ispravnom korištenju odgovarajućih autorsko-pravnih licenci (npr. *Creative Commons*) koje omogućavaju da se djela distribuiraju u nekomercijalne (a ne komercijalne) svrhe (cf. Elliot, 2005) u skladu s ograničenjima tih „otvorenih“ licenci.

Specifični izazov koji dominira u raspravama o iznalaženju modela financiranja znanstvenih knjiga u OP-u disciplinarno je profiliran, a radi se o tome da su OP do sada u najvećoj mjeri podržavale prirodne znanosti i STEM područje (prirodne znanosti, tehnologija, inženjerstvo, matematika) općenito, pa se problematika i najviše istraživala u kontekstu časopisa vezanih za prirodne znanosti. Za razliku od STEM disciplina, društvene i humanističke znanosti tradicionalno su usmjerene prema knjigama (cf. Eve, 2014: 112–120). Troškovi objavljivanja knjiga iz tog područja znatno su veći od troškova objavljivanja STEM članaka i časopisa jer su monografije dulji radovi koji zahtijevaju veći urednički i produkcijski angažman autora i izdavača. Dodatni izazov za knjige u OP-u je taj što se društvene i humanističke discipline financiraju znatno manje od STEM disciplina (cf. Davies et al., 2014).

Nakladnici i znanstvenici danas eksperimentiraju s održivošću različitih poslovnih modela objavljivanja knjiga u OP-u da bi se utvrdilo koji je model financijski održiv za autore i izdavače s jedne strane te istraživače, korisnike i znanstvenike s druge strane (cf. Gatti and Mierowsky, 2016). Održivost se stoga nametnula kao ključni koncept koji prožima sve rasprave o otvorenom pristupu općenito, a posebice o knjigama. U europskim zemljama neprestano raste interes za razumijevanje održivosti znanstvenih knjiga u OP-u. Dobar je primjer inicijativa „Plan S“ pokrenuta u rujnu 2018. godine, a podržava je međunarodni konzorcij organizacija za financiranje istraživanja i istraživačkih organizacija cOAlition S. Prema tom planu, znanstvene publikacije koje proizlaze iz istraživanja financiranih javnim potporama moraju se objavljivati u časopisima u OP-u ili biti dostupne na platformama koje omogućuju pristup publikacijama u OP-u, počevši od 2021. Iako se „Plan S“ odnosi na recenzirane znanstvene članke, cOAlition S planira dati izjavu o načelima „Plana S“ u odnosu na znanstvene knjige i monografije u skoroj budućnosti. European Science Foundation (2021) na svojoj mrežnoj stranici ukazuje na sljedeće: „Podrazumijeva se da će vremenski okvir za postizanje otvorenog pristupa za monografije i poglavlja knjiga biti duži i zahtijevati zaseban i pravni postupak“.

Također je potrebno napomenuti da su mnogi autori dovodili u pitanje tradicionalni (tiskani) model objavljivanja znanstvenih knjiga za koji je upitno je li ikada bio samoodrživ bez oslanjanja na neki oblik dodatnog financiranja (Greco and Wharton, 2008). Dotacije i institucijske ili državne potpore posebno su bile dio objavljivanja tiskanih knjiga u području društvenih i humanističkih znanosti, te će vjerojatno tako ostati i u budućnosti. Budući da je aktualni model objavljivanja tiskanih knjiga po mnogima i dalje u neizvjesnosti, sve više izdavača i institucija eksperimentiraju s poslovnim modelima OP-a. Kako bi se odgovorilo na pitanje što čini poslovni model održivim, potrebno ga je testirati i istraživati dulje razdoblje, a mnoge inicijative i studije potiču upravo knjižničare da ispituju različite poslovne modele (JICS, 2014). Jedan od novijih poslovnih modela objavljivanja znanstvenih knjiga u OP-u koji knjižnice postavlja u središte, a koji je ujedno predmet istraživanja u ovome radu, prikazan je u poglavlju koje slijedi.

2. Model skupnog financiranja znanstvenih knjiga u otvorenom pristupu

U kontekstu objavljivanja knjiga u OP-u proteklih se nekoliko godina pojavio znakovit broj poslovnih modela (Speicher et al., 2018). Uz model skupnog financiranja koji je predmet ovoga rada, testiraju se i primjenjuju modeli poput onoga koji počiva na plaćanju autorskih troškova (engl. *APC model*), model novog sveučilišnog tiska (engl. *new university press*), besplatna dostupnost (engl. *freemium*), model suradničkog jamstva (engl. *collaborative underwriting*) i model zajednice (engl. *community model*). Pritom je potrebno naglasiti da se neki od navedenih modela djelomično ili značajnije podudaraju. Također se može reći da su se neki modeli razvili kako bi apsorbirali osobine drugih modela koji su u jednom trenutku imali izraženije značajke, ali su se vremenom počeli spajati s drugima. Dobar je primjer model suradnje (engl. *collaboration model*) koji se također naziva model skupnog financiranja (engl. *crowdfunding model*), kao i „knjižničarski model“ jer je upravo taj model postavio knjižnice u središte djelatnosti skupnog financiranja.

Činjenica da još uvijek nije postignut konsenzus o tome kako jasno razlikovati postojeće poslovne modele dodatno svjedoči o raznolikosti u načinu objavljivanja knjiga u OP-u i služi kao još jedna potvrda da se navedeni modeli smatraju novim i alternativnim nakladničkim pristupima. U ovom radu model skupnog financiranja služi kao nadređeni termin koji obuhvaća različite varijante zamjenskih modela financiranja otvorenog pristupa znanstvenim knjigama, poput modela zajedničkog financiranja knjižnica, kolektivnog financiranja ili modela kolektivnog jamstva. Svi ti različiti nazivi u srži imaju sljedeće osnovno obilježje *crowdfunding* modela: knjižnice se udružuju na globalnoj razini da bi financirale objavljivanje znanstvenih knjiga u OP-u u korist globalne znanstvene zajednice. Svaka institucija doprinosi s istim iznosom bez obzira na svoju veličinu, status i znanstveni fokus, dok iznos varira ovisno o veličini zbirke koja se financira (tj. o broju knjiga) i tu cijenu određuju izdavači (cf. Knowledge Unlatched, s. a.).

Svaki od navedenih modela ima prednosti i nedostatke i stoga niti jedan nije postao standardan ili dominantan (Speicher et al., 2018: 7–9). Primjerice, glavni je problem APC modela, tj. modela autorskih naknada za objavljivanje u kontekstu znanstvenih knjiga povezan s činjenicom da znanstvenici u humanističkim i društvenim disciplinama raspolažu znatno manjim sredstvima u odnosu na znanstvenike u STEM poljima (cf. *ibid.*). *Freemium* model pak počiva na ideji besplatne *online* dostupnosti knjige u jednom formatu (npr. html), ali je potrebno platiti za dodatne mogućnosti ili naprednije opcije kako bi izdavač povratio troškove objavljivanja. Taj model, kao i model suradnje/kolaboracije koji okuplja zajednice koje dijele slične poglede i ciljeve, još uvijek trebaju pokazati svoju dugoročnu održivost (*ibid.*).

Prednost je modela skupnog financiranja njegova komplementarnost s postojećim poslovnim procesima u knjižnicama, pri čemu se postojeća sredstva predviđena za nabavu usmjeravaju prema otvaranju pristupa znanstvenim knjigama.

Važno je napomenuti da taj model uspješno podržava OP bez naplate od autora, a cilj mu je osloboditi znanstvenike angažmana u postupku financiranja OP-a (ibid.). *Crowdfunding* model u kontekstu financiranja otvorenog pristupa u suštini funkcionira kao i bilo koji drugi *crowdfunding* model izvan znanstvene zajednice – prikuplja veća ili manja sredstva od velikog broja pojedinaca kako bi se financirao neki projekt. U tom kontekstu „pojedinci“ su knjižnice od kojih se prikupljaju financijska sredstva, a „projekt“ se odnosi na osiguravanje trajne dostupnosti znanstvene knjige u otvorenom pristupu.

Nekoliko je poznatih inicijativa OP-a koje počivaju na tom modelu objavljivanja knjiga, a najpoznatije su Knowledge Unlatched, Reveal Digital i Unglue.it. (cf. Bullock, 2018). Jedan od glavnih osnivača *crowdfunding* modela za financiranje knjiga u OP-u isključivo putem knjižnica jest organizacija Knowledge Unlatched (KU). Svake godine KU poziva sveučilišne i nacionalne knjižnice diljem svijeta na sudjelovanje u godišnjoj kampanji skupnog financiranja (engl. *crowdfunding campaign*) koja traje nekoliko mjeseci, od početka svibnja do kraja studenog (cf. Knowledge Unlatched, s. a.). Cilj je te *crowdfunding* kampanje prikupiti dovoljno financijskih sredstava kako bi se određena zbirka recenziranih knjiga (koje mogu biti potpuno nove ili već objavljene u tiskanom ili *e*-obliku) objavila u OP-u. Bez obzira na lokaciju i budžete, poziva se knjižnice da izdvoje isti iznos. Kada je kampanja gotova krajem godine, prikupljena sredstva služe za pokrivanje troškova objavljivanja knjiga i organizacija KU prosljeđuje ih izdavačima čiji su naslovi izabrani. Ako se ne prikupi ciljani iznos, objavljuje se onoliko knjiga koliko je moguće s raspoloživim sredstvima. Drugim riječima, ustanove visokog obrazovanja i knjižnice širom svijeta udružuju snage kako bi svake godine „otvorile“ određeni broj znanstvenih knjiga u digitalnom formatu. Pritom se nudi sigurnost izdavačima i autorima koji sudjeluju da će troškovi objavljivanja izabranih naslova biti pokriveni, dok će istovremeno knjižnice osigurati otvoreni pristup izabranim publikacijama.

Cijena svake zbirke ovisi o cijenama naslova koje su unaprijed odredili izdavači. Naprimjer, cijena zbirke pod nazivom KU Select 2022 HSS Books koja se sastoji od 343 naslova, od kojih je 151 naslov nov, a 192 već objavljeno iznosi 11.924 eura, što znači da je trošak sudjelovanja u kampanji za svaku instituciju 11.924 eura (ibid.). Za odabir znanstvenih knjiga koje sadrži svaka nova zbirka odgovorni su knjižničari u odboru same organizacije KU (engl. *Library Selection Committee*). Odbor se sastoji od knjižničara iz raznih zemalja koji početkom svake kalendarske godine u demokratskom *online* procesu glasuju za znanstvene naslove (predložene od strane izdavača) kojima će se dodijeliti vrijedne financijske potpore (ibid.).

Za razliku od institucijskih modela koji su usredotočeni na nacionalne repozitorije, taj je model globalan u svojoj srži jer poziva ustanove visokog obrazovanja iz bilo kojeg dijela svijeta na sudjelovanje kako bi se osigurala sredstva potrebna za široku dostupnost znanosti (cf. Ferwerda, 2014). Kada se prikupi dovoljno fi-

nancijskih sredstava, odabrane se knjige objavljuju u OP-u pod Creative Commons licencama (u koordinaciji s izdavačima i autorima uključenim u projekt). To znači da publikacije postaju dostupne ne samo institucijama koje ih izravno financiraju već svakom korisniku, bez obzira na to je li njegova ustanova sudjelovala u prikupljanju sredstava (Pinter, 2012). Nakon što su objavljene u OP-u, izabrane knjige dostupne su u različitim umreženim platformama i repozitorijima (najčešće u PDF ili ePub formatu), globalno i bez ograničenja, uključujući primjerice JSTOR, OAPEN, Open Research Library i slično. Svi su naslovi unaprijed recenzirani, od kojih su neki već objavljeni naslovi (engl. *backlist titles*) u tiskanom ili e-obliku, a neki su novi naslovi (engl. *frontlist titles*).

Učinkovitošću različitih poslovnih modela otvorenog pristupa do sada se bavila nekolicina studija, od kojih su se neke usredotočile izričito na problematiku objavljivanja monografija i znanstvenih knjiga. U tom kontekstu potrebno je spomenuti jednu od prvih studija iz 2010. godine koja je provedena s ciljem identificiranja uloge knjižnica u objavljivanju knjiga iz društvenih i humanističkih znanosti, a koja se oslanjala na istraživanje provedeno u okviru projekta „OAPEN – Open Access Publishing in European Networks“.² U tom istraživanju autori su željeli razumjeti motive knjižničara i izazove s kojima se susreću podržavajući objavljivanje znanstvenih knjiga u OP-u (cf. Adema and Schmidt, 2010). Izazove predstavljaju, između ostaloga, nedovoljna financijska sredstva, upravljanje autorskim pravima, kulturološke razlike i razlike u percepcijama između knjižničara i izdavača.

Recentniji radovi (Collins and Milloy, 2016) naglašavaju potrebu za daljnjim istraživanjima koja bi odgovorila na još uvijek prisutna pitanja objavljivanja znanstvenih knjiga u OP-u:

- učinkovitost inicijativa za grupno financiranje te vrste
- čimbenici koji pridonose dugoročnoj održivosti takvih inicijativa
- glavni razlozi zbog kojih knjižnice sudjeluju ili ne sudjeluju u takvim inicijativama
- sudjelovanje knjižnica zbog koristi koju ima globalna zajednica ili zbog koristi koju ima lokalna zajednica.

Grabowsky (2015) ističe kako je otvorenim pitanjima potrebno prići iz diskursa održivosti jer je taj aspekt nedovoljno istražen, pri čemu posebno upućuje na potrebu ispitivanja perspektiva knjižničara i posebno njihove motivacije za sudjelovanjem u inicijativama skupnog financiranja za koje drugi autori smatraju da će se pokazati dugoročno održivima (Leach-Murray, 2017).

² Projekt je provodio konzorcij od sedam sveučilišnih naklada i dva sveučilišta. Osnovni ciljevi OAPEN projekta bili su razvijanje modela objavljivanja recenziranih otvoreno dostupnih znanstvenih knjiga iz područja društvenih i humanističkih znanosti, predlaganje modela financiranja knjiga u OP, izrada zajedničke infrastrukture, razvoj zajedničkih modela financiranja otvoreno dostupnih knjiga. Više o OAPEN projektu dostupno je na <https://oapen.org>

3. Dosadašnje percepcije knjižničara o financiranju publikacija u otvorenom pristupu

Knjižnice su do sada imale jasnu ulogu kada je riječ o zatvorenim znanstvenim sadržajima. Otvoreni pristup znanstvenom sadržaju proširio je ulogu knjižnica posljednjih godina. Iako knjižnice sudjeluju u procesu donošenja odluka vezanih uz razne aspekte izdavaštva u OP-u i njegovog razvoja (npr. knjižničari su često članovi odbora koji biraju znanstvene publikacije za objavu u OP-u, članovi su fokus grupa i česti govornici na konferencijama), njihove uloge i zadaće vezane uz OP još uvijek se razvijaju (cf. Bullock, 2018). Neke od knjižničarskih percepcija, ali i problema s kojima se zadnjih godina susreću u pronalaženju rješenja kako najbolje ugraditi nove strategije financiranja OP-a u protokole, a koje su bile teme dosadašnjih istraživanja jesu:

- Znanstvenici još uvijek preferiraju tiskane knjige.
- Knjižničari su u anketama primijetili da čak i kad su knjige u OP-u postale vidljivije, znanstvenici su i dalje željeli tiskane kopije svojih i drugih radova. Kao što su ukazali Collins, Milloy and Stone (2015), znanstvenici i dalje kupuju vlastite primjerke knjiga i još uvijek su emocionalno snažno privrženi znanstvenoj knjizi i monografiji kao fizičkom objektu.
- Znanstveno-nastavno osoblje ima svoja očekivanja nevezana za OP koja knjižnice moraju ispuniti, često uz skromne ili promjenjive budžete.
- Knjižničari nerijetko ukazuju na to da rad sa znanstvenicima nije jednostavan jer su oni obično izbirljivi pri odabiru knjiga za nabavu (cf. Collins and Stone, 2014). Knjižnice ne mogu uvijek omogućiti pristup publikacijama u trenutku kada je to potrebno istraživačima (engl. *point of need*).
- Istraživači i studenti uvijek žele imati pristup publikacijama na bilo kojem uređaju, u bilo koje vrijeme, kada i gdje je potrebno. Međutim knjižnice ne mogu uvijek zadovoljiti potrebe onih kojima su namijenjene, jer licence za sadržaje kupljene za knjižnice ne dopuštaju uvijek tu fleksibilnost (cf. JISC, 2014). To čini posao knjižničara izazovnim (Collins and Stone, 2014).
- Autori su prisiljeni plaćati naknade za objavljivanje svog znanstvenog doprinosa.
- Netko uvijek mora snositi troškove profesionalnog objavljivanja koje ujedno čuva znanstveni integritet kako samog autora tako i njegovog rada. Ako autor ne pristane izdvajati vlastita sredstva kako bi objavio svoju knjigu u OP-u, njegova ga institucija u tome može financijski podržati. Knjižnice mogu imati značajan utjecaj na taj proces i utjecaj je već vidljiv (Monson, Highby and Rathe, 2014).

- Knjižnice ne vide svrhu financiranja sadržaja u OP-u kada će ga uvijek financirati netko drugi.
 - Neke knjižnice možda neće htjeti platiti za ulaganje u publikacije u OP-u kada mu mogu pristupiti besplatno. Rješenje tog problema, kao što je pojasnio Eve (2014: 1131), upravo je zajedničko financiranje, jer formiranje „knjižničarskog konzorcija“ u kojemu se institucije uključuju s malim iznosom rezultira objavljivanjem knjiga u OP-u globalno.
- Knjižnice vezane uz institucije s velikim budžetima ne smatraju da trebaju nositi teret ulaganja u OP više od drugih institucija.
 - Zajednički pristup modelu financiranja publikacija u OP-u za neke je knjižnice izvor nedoumica jer smatraju da bi se mogao temeljiti na donacijama jednih te istih institucija, prvenstveno onih koje mogu izdvojiti više sredstava za OP, dok bi u tom slučaju ostale imale dugoročnu korist bez aktivnog doprinosa (Grabowsky, 2015).

Iz svega navedenog jasno je da su se uloge knjižničara razvijale usporedno sa sazrijevanjem samog pokreta otvorenog pristupa. Svi ti izazovi i problemi pomogli su ne samo da knjižničarima daju više autoriteta u procesu donošenja odluka, čineći ih izravno odgovornim za oblikovanje budućnosti znanstvenog izdavaštva, već su im dali novu svrhu i stvorili nove mogućnosti za redefiniranje i proširenje svojih dotadašnjih uloga. Može se stoga zaključiti da je OP pokret pomogao knjižnicama postati važnim dijelom izdavačkog sustava na način na koji to do sada nisu bile. Na temelju prijašnjih studija i anketa razvilo se nekoliko novih uloga i mogućnosti za knjižničare i one su usko povezane s načelima pokreta otvorenog pristupa i poslovnim modelima za publikacije u OP-u:

- obrazovanje nove generacije korisnika, osobito u kontekstu razumijevanja licenciranog sadržaja i legalnog pristupa literaturi koje izravno utječe na njihov kasniji stav prema korištenju (cf. O'Neil, 2016)
- obrazovanje znanstvenika koji još uvijek sumnjaju u koristi objavljivanja u OP-u (cf. Ferreda, 2013)
- suradnja s drugim institucijama radi promicanja misije globalnog pokreta otvorenog pristupa (cf. Ferwerda, Pinter and Stern, 2017)
- nastojanje da se publikacije u OP-u učine vidljivijima jer se njihova vrijednost ostvaruje samo kada su dostupne i kada se koriste globalno, a ne samo lokalno (ibid.)
- preuzimanje uloga aktivnih financijera OP-a na način da sudjeluju u globalnim inicijativama koje kontinuirano testiraju nove poslovne modele i nove mogućnosti s publikacijama u OP-u (Collins and Stone, 2014) dovelo je knjižnice do modela globalnog skupnog financiranja koji u središte postavlja upravo knjižnice, a ne nakladnike.

Iako je utjecaj knjižnica na budućnost izdavanja znanstvenih knjiga u OP-u i njihova uloga kao jednog od pokretačkih čimbenika koji će odrediti njegov uspjeh dovoljno prisutan u znanstvenoj literaturi (cf. *ibid.*, 11–16), kao i istraživanje utjecaja znanstvenih knjiga u OP-u – osobito u kontekstu njihova korištenja i citiranja – trenutno ne postoje značajnija istraživanja posvećena utjecaju znanstvenih knjiga u OP-u financiranih isključivo *crowdfunding* modelom za knjižnice, osobito njegove održivosti u kontekstu knjižničarske percepcije tog modela i njihovih glavnih motiva za sudjelovanje ili nesudjelovanje u inicijativama skupnog financiranja, što u konačnici utječe na njegovu održivost. Drugim riječima, bez financijske potpore knjižnica koje sudjeluju u *crowdfunding* inicijativama, taj globalni model ne može opstati bez obzira na to podržavaju li ga izdavači i autori.

Stoga se nameće pitanje: „Koji su glavni razlozi zbog kojih je taj poslovni model izdržao test vremena do sada i zbog kojih će ostati održiv u budućnosti iz perspektive knjižničara?“ O mnogim se čimbenicima raspravlja i proučava ih se, a većina se odnosi na utjecaj znanstvenih knjiga u OP-u u kontekstu samog korištenja knjiga s motrišta izdavača, za što je dobar primjer istraživanje koje je provelo OAPEN-UK (cf. Collins and Milloy, 2016) te u kontekstu korištenja znanstvenih knjiga u OP-u u odnosu na ostale vrste publikacija (Emery et al., 2017). Prethodne studije o kojima se već raspravljalo utvrdile su da se znanstvene knjige objavljene u OP-u više koriste i citiraju od onih koje se tradicionalno objavljuju i da zapravo nema štetnog učinka objavljivanja u OP-u na poslovne rezultate izdavača (Snijder, 2013). S obzirom na uglavnom slab prijem znanstvenih knjiga u OP kada su prvi put ušle u narativ, razumljivo je da će se rane studije usredotočiti na utjecaj knjiga u OP-u u odnosu na poslovanje izdavača, njihovu kvalitetu u odnosu na tradicionalne (tiskane) knjige i kako one mogu utjecati na procese koji određuju ugled i karijere znanstvenika.

Stoga je potrebno dodatno istražiti kako će se znanstvene knjige u OP-u nastaviti objavljivati i financirati u budućnosti. Model skupnog financiranja još se uvijek smatra inovativnim i alternativom postojećim modelima izdavaštva, ali postoji dovoljno dugo da daje naznake o tome kako se prihvaća i tko ga prihvaća. Stoga se činilo korisnim ispitati zašto taj model funkcionira u ovakvom obliku i što je potrebno za njegovo dugoročno postojanje kako bi ga usvojila veća populacija znanstvenika i izdavača, te kako bi ga financijski podržavao veći broj knjižnica.

4. Istraživanje

Istraživanje percepcija knjižničara o modelu skupnog financiranja knjiga u otvorenom pristupu provedeno je od 25. siječnja do 21. veljače 2021 kako bi se detaljnije istražio problem održivosti skupnog financiranja znanstvenih knjiga u otvorenom pristupu. Sukladno navedenim konstatacijama stručnjaka, percepci-

je knjižničara pretkazatelj su buduće održivosti poslovnog modela objavljivanja znanstvenih knjiga u OP-u. Iz postavljene svrhe proizašli su ciljevi istraživanja:

- 1) ispitati motivaciju knjižničara u kontekstu pružanja podrške objavljivanja znanstvenih knjiga u otvorenom pristupu
- 2) utvrditi izazove s kojima se susreću u tim nastojanjima
- 3) odrediti dodatne čimbenike koji pridonose odlukama knjižničara i njihovih institucija da sudjeluju u alternativnim poslovnim modelima objavljivanja knjiga u OP-u.

Istraživanje je posebno usredotočeno na specifične čimbenike koji utječu na procese odlučivanja knjižničara i njihovih ustanova da sudjeluju u kampanjama skupnog financiranja (npr. ideja otvorene znanosti, utjecaj znanstvenika kao autora publikacija, važnost određenih znanstvenih područja) ili ne sudjeluju (npr. troškovi objavljivanja knjiga, financijska ograničenja i drugi prioriteti, poput ulaganja u lokalne repozitorije i fokus na financiranje znanstvenih časopisa).

Potrebno je naglasiti da ova studija ispituje model skupnog financiranja samo kada su njegovi sudionici knjižnice (ne pojedinci, izdavači ili autori) i kada služe za omogućavanje objavljivanja znanstvenih knjiga (tj., monografija) u OP-u, ali ne i znanstvenih časopisa u OP-u.

4.1 Istraživačka pitanja

Glavno istraživačko pitanje (IP) glasi: Koji čimbenici pridonose održivosti modela skupnog financiranja? Glavno je istraživačko pitanje definirano sljedećim potpitanjima:

IP1: Koji su razlozi sudjelovanja knjižničara u modelima skupnog financiranja?

IP2: Koje globalne i lokalne čimbenike (npr. korištenje, zastupljenost lokalnih autora/znanstvenika, broj knjižnica koji sudjeluje u kampanji) knjižničari drže ključnima za održivost modela?

IP3: Koji su trenutno najveći izazovi u objavljivanju knjiga u OP-u prema mišljenju knjižničara?

4.2 Metodologija

Provedena je anonimna anketa s knjižničarima diljem Europe kako bi se utvrdila njihova mišljenja i stavovi o modelu skupnog financiranja knjiga, kao i njihove glavne motivacije za sudjelovanje u takvom načinu financiranja knjiga u OP-u.

Ispitivanje je provedeno pomoću upitnika koji se sastojao od 9 pitanja. Dva pitanja odnosila su se na institucionalnu ulogu knjižničara kada je riječ o OP-uslugama te znanstveni fokus njihove institucije, dok se ostalih 7 pitanja usredotočilo

na razloge sudjelovanja/nesudjelovanja u *crowdfunding* inicijativama i percepcijama o izazovima objavljivanja knjiga u OP-u. Od tih 9 pitanja, 6 je bilo zatvorenog tipa, a 3 otvorenog tipa kako bi se utvrdili dodatni čimbenici koji utječu na odluku o sudjelovanju.

Poveznica na *online* upitnik poslana je knjižničarima europskih knjižnica – sveučilišnim, visokoškolskim i nacionalnim – elektronskom poštom, dok je obavijest također postavljena na dvije diskusijske liste (EBLIDA-LIST i SPARC Libraries & OER Forum) namijenjene knjižničarima, pozivajući sudionike tih grupa da sudjeluju u anketi ako su zainteresirani za OP. Nekoliko stotina elektroničkih poruka također je poslano knjižničarima diljem Europe čije su adrese elektronske pošte dostupne na mrežnim stranicama knjižnica iz raznih europskih država, uključujući Veliku Britaniju, Nizozemsku, Njemačku, Austriju, Švicarsku, Dansku, Švedsku, Francusku, Španjolsku, Norvešku, Finsku, Belgiju, Irsku, Poljsku, Češku i Srbiju. Knjižničari su pozvani na sudjelovanje u anketi bez obzira na to vode li izravno OP-projekte i odlučuju o financiranju OP-projekata, a također su zamoljeni da prosljede poveznicu na upitnik ostalim kolegama u svojim institucijama. Anketa je bila otvorena 4 tjedna (od 25. siječnja do 21. veljače 2021. godine). Za potrebe provođenja ankete korišten je softver Survey Planet. Jedinstven URL generiran je za anketu i poslan sudionicima elektronskom poštom ili u navedenim *online* diskusijskim grupama.

4.3. Rezultati istraživanja

4.3.1. Institucionalna afilijacija ispitanika i njihova uloga u OP-u

U anonimnoj *online* anketi koja je poslana na stotine adresa sudjelovalo je 160 knjižničara iz sveučilišnih, visokoškolskih i nacionalnih knjižnica diljem Europe. Upitniku su mogli pristupiti svi zainteresirani knjižničari, bez obzira na pripadnost i iskustvo na području otvorenog pristupa. Od 160 ispitanika, 80 % potvrdilo je da je izravno uključeno u inicijative OP-a pri ustanovama u kojima su zaposleni, uključujući one koji su glavni donositelji odluka u svim nastojanjima OP-a u knjižnici i one koji su među nekoliko donositelja odluka te one koji su uključeni u OP-projekte, ali nisu donositelji odluka. Preostalih 20 % ispitanika navodi da nisu izravno uključeni u OP-projekte, ali su zainteresirani za njihov razvoj i napredak.

Od 80 % ispitanika koji su označili da su izravno uključeni u inicijative OP-a, ukupno 46 % ispitanika navodi da donosi odluke o OP-u pri ustanovi (samostalno ili u timu), dok je 32,5 % ispitanika označilo da sudjeluje u inicijativama pri svojim ustanovama, no nemaju ovlasti u donošenju odluka u kontekstu OP-knjiga (tablica 1).

Tablica 1. Odgovori sudionika o njihovoj ulozi u knjižnici u kontekstu OP-a

Odgovor	Ukupno	% od 160
Donositelj sam svih odluka u svim nastojanjima otvorenog pristupa u knjižnici	8	5 %
Jedan sam od nekoliko donositelja odluka vezanih uz otvoreni pristup	66	41 %
Nisam donositelj odluka, ali sam uključen u razne OP-projekte	52	32,5 %
Nisam uključen u OP-projekte u svojoj instituciji, ali me zanima njihov razvoj	32	20 %
Ostalo	2	1 %

Na pitanje o znanstvenom fokusu njihove institucije (tablica 2), ispitanici su mogli odabrati više odgovora. Glavno znanstveno područje ustanova u kojima knjižničari obuhvaćeni istraživanjem djeluju jesu humanističke i društvene znanosti: 77 % ispitanika navodi humanističke znanosti kao glavno ili jedno od glavnih područja svoje ustanove, a isti postotak ispitanika navodi društvene znanosti kao glavno ili jedno od glavnih područja. Ostali ispitanici naznačili su sljedeće discipline: STEM – 63 %, umjetničko područje – 51 %, dok je preostalih 14 % ispitanika označilo kategoriju „ostalo“ u kojoj navode primjerice multidisciplinarno, sve, pravo, i poslovanje.

Tablica 2. Odgovori sudionika o glavnom znanstvenom fokusu njihove institucije

Odgovor	Ukupno	% od 160
Umjetnička područja	82	51 %
Humanističke znanosti	123	77 %
Društvene znanosti	123	77 %
STEM (prirodne znanosti, tehnologija, inženjerstvo, matematika)	101	63 %
Ostalo	23	14 %

Tablice 1 i 2 pokazuju da većina ispitanika sudjeluje u donošenju odluka o financiranju otvorenog pristupa knjiga te da većina djeluje pri ustanovama čiji su glavni fokus društveno-humanističke znanosti i umjetničko područje (ukupno 72,5 %).

4.3.2. Percepcije i motivacije knjižničara

Prvo se pitanje u ovom bloku upitnika odnosilo na glavne razloge podržavanja modela skupnog financiranja knjiga u OP-u. Ispitanici su mogli naznačiti 2 od nekoliko ponuđenih odgovora. Većina ispitanika (90 %) ističe načelo podržavanja otvorene znanosti kao glavni ili jedan od glavnih razloga podrške takvom modelu. Uz to prevladavajuće načelo, knjižničari navode sljedeće razloge podržavanja modela: uvjerenje da znanstvenici ne bi trebali plaćati za objavu rada, već njihove ustanove (27 %), relevantnost knjiga i disciplina (20 %), utjecaj znanstvenika u ustanovi (10 %), utjecaj kolega knjižničara (8 %), analitika koja pokazuje da se knjige u OP-u koriste u ustanovi (7 %). Knjižničari su imali mogućnost navođenja vlastitih odgovora među kojima se izdvajaju: „adresiranje problema piratstva“, „za istraživanja financirana javnim sredstvima ne bi trebalo ponovo plaćati“, „za manja znanstvena polja neograničena dostupnost cjelovitom radu ključna je za napredak tog polja“, „održivost modela“, „ogrančavanje tržišne moći izdavača znanstvenih publikacija“, „informacija je bezvrijedna ako ostane zaključana ili je za nju potrebno platiti“, „OP je pošteniji model za autore, sveučilišta i širu javnost od tradicionalnog izdavaštva“.

Tablica 3. Odgovori sudionika o glavnim razlozima za podršku *crowdfunding* modela za knjige u OP-u

Odgovor	Ukupno	% od 160
Načelo podrške otvorenoj znanosti	144	90 %
Utjecaj kolega iz knjižnice	13	8 %
Utjecaj znanstvenika u našoj ustanovi	17	10 %
Uvjerenje da znanstvenici ne bi trebali plaćati troškove objave svojih radova	44	27 %
Analitika pokazuje da se naslovi u OP-u koriste u našoj instituciji	12	7 %
Naslovi i obuhvaćene teme i discipline relevantni su za našu instituciju	33	20 %
Ostalo	10	6 %

Drugo pitanje (tablica 4) odnosilo se na glavne razloge nepodržavanja modela skupnog financiranja. Ispitanici su mogli naznačiti 2 od nekoliko ponuđenih odgovora. Najveći se postotak odgovora odnosio na nedostatna sredstva, tj. smanjenja budžeta (75 %). Od ostalih razloga knjižničari navode: nerelevantnost knjiga i disciplina (33 %), druge prioritete, npr. investiranje u lokalne repozitorije (25 %), fokus na časopise, ne na knjige (12 %).

Budući da se istraživanjem željelo ispitati i dodatne čimbenike, knjižničari su mogli navesti razlog koji nije bio ponuđen. Pritom navode sljedeće razloge: „osjećaj da sredstva odlaze komercijalnim izdavačima“, „nedovoljno vremena za pripremu izvora“, „komercijalni aspekti *crowdfunding* modela“, „nespremnost plaćanja za nešto što je ionako *online*“.

Tablica 4. Odgovori sudionika o glavnim razlozima za nepodržavanje *crowdfunding* modela za knjige u OP-u

Odgovor	Ukupno	% od 160 ispitanika
Skroman ili nepostojeći budžet za OP	120	75 %
Ostali prioriteti (npr. ulaganje u lokalne repozitorije)	41	25 %
Naslovi i obuhvaćene teme ne čine se relevantnima za našu instituciju	54	33 %
Upotreba knjiga u OP je niska u našoj instituciji ili općenito	11	6 %
Fokus naše institucije su časopisi u OP-u, a ne knjige	20	12 %
Ostalo	13	8 %

U nastavku ankete postavljeno je pitanje o tome utječe li veće korištenje knjiga pri vlastitoj ustanovi na spremnost za sudjelovanjem u modelima skupnog financiranja (tablica 5). Polovica ispitanika (50 %) smatra da je parametar korištenja važan, ali ne i presudan, dok nešto manji postotak (46 %) smatra da bi podaci o korištenju trebali biti motivacijski čimbenik za objavljivanje knjiga u OP-u. 3,8 % ispitanika drži da korištenje knjiga u instituciji ne utječe na njezinu odluku o sudjelovanju.

Tablica 5. Odgovori sudionika o važnosti statistike korištenja knjiga u OP-u u njihovoj instituciji

Odgovor	Ukupno	% od 160 ispitanika
Da, visoka statistika korištenja trebala bi motivirati institucije	74	46 %
Ne, visoka statistika korištenja ne utječe na naše motivacije	6	3,8 %
Dokazi o visokoj statistici korištenja su važni, ali nisu presudni	80	50 %

Četvrto je pitanje također ispitivalo jedan od lokalnih parametara koji bi mogli utjecati na odluku o podržavanju modela skupnog financiranja, a riječ je o

znanstvenicima s ustanove kao autorima knjiga čija bi se dostupnost financirala. Pitanje je glasilo: „Ako su znanstvenici na popisu autora čije su knjige dio zbirke koja će biti objavljena u otvorenom pristupu, bi li institucija trebala sudjelovati u skupnom financiranju te zbirke?“.

Iz tablice 6 je razvidno da 50,6 % ispitanika drži da bi ustanove trebale podržati financiranje knjiga svojih autora, dok ih 47,5 % smatra da će institucije težiti k financiranju takvih zbirki, ali da to ne bi trebao biti odlučujući čimbenik. Tek 1,9 % ispitanika smatra da je autorstvo nevažan čimbenik u odlukama o sudjelovanju u inicijativama otvaranja pristupa knjigama.

Tablica 6. Odgovori sudionika o važnosti pripadnosti autora

Izbor odgovora	Ukupno	% od 160 ispitanika
Da, institucije bi trebale podržati financiranje knjiga svojih istraživača	81	50,6 %
Ne, podaci o autorovoj pripadnosti nisu relevantni	3	1,9 %
Institucije mogu biti sklonije sudjelovanju, ali ovo nije ključni čimbenik	76	47,5 %

Lokalni parametar koji je istražen u sljedećem pitanju jest znanstvena usmjerenost knjiga (tablica 7). Knjižničarima je važno da znanstvene knjige u OP-u pokrivaju znanstvena područja koja su važna njihovim korisničkim zajednicama. Pritom, 48,8 % ispitanika smatra da bi njihova ustanova trebala podržavati skupno financiranje knjiga u OP-u ako ponuđene zbirke pokrivaju područja koje su važna korisnicima i njihovoj ustanovi, dok 49,4 % drži da bi bili skloni sudjelovati ako predmeti/discipline izravno ili neizravno pokrivaju programe institucija, ali to nije presudni čimbenik. Tek 1,9 % ispitanika smatra da informacija o tipu discipline nije značajan čimbenik u procesu odlučivanja o sudjelovanju u financiranju knjiga u OP-u.

Tablica 7. Odgovori sudionika o važnosti znanstvenih područja

Odgovor	Ukupno	% od 160 ispitanika
Da, institucije bi trebale podržavati publikacije iz područja koja su im važna	78	48,8 %
Ne, podaci o znanstvenim područjima ne bi trebali biti važni	3	1,9 %
Institucije mogu biti sklonije sudjelovanju, ali ovo nije ključni čimbenik	79	49,4 %

Sljedeće se pitanje odnosilo na održivost modela skupnog financiranja knjiga u OP-u. Specifično, htjelo se doznati smatraju li ispitanici da je model skupnog financiranja dugoročno održiv ako globalno veliki broj knjižnica sudjeluje u takvim inicijativama (tablica 8). Iako je gotovo polovica ispitanika (48,8 %) potvrdno odgovorila, gotovo jednak broj ispitanika (49,4 %) pokazao je neodlučnost jer smatra da je potrebno više vremena za donošenje zaključaka i formiranje jasnog stava o tom modelu.

Tablica 8. Odgovori sudionika o održivosti *crowdfunding* modela ako veliki broj knjižnica sudjeluje u financiranju

Odgovor	Ukupno	% od 160 ispitanika
Da	78	48,8 %
Ne	3	1,8 %
Možda; potrebno je više vremena za donošenje zaključaka	79	49,4 %

Zadnje se pitanje odnosilo na trenutno glavne izazove financiranja znanstvenih knjiga u OP-u prema mišljenju knjižničara (tablica 9). Ispitanici su mogli zaokružiti 2 odgovora te dopuniti ponuđeni popis odgovora. Ispitanici najčešće ističu visoke troškove financiranja (njih 58 %), potrebe uključivanja većeg broja prestižnih i kvalitetnih autora i izdavača (36 %), davanje prednosti znanstvenim časopisima (24 %), preopterećenost knjižničara različitim opcijama OP-a i poslovnim modelima (23 %), potrebu testiranja OP-a poslovnih modela u većoj mjeri (21 %), sklonosti tradicionalnim načinima objavljivanja zbog veće kvalitete (8 %), potrebe sudjelovanja više institucija s tzv. malih (lokalnih) tržišta (5 %). Od odgovora koji su ispitanici sami navodili, a ne podudaraju se s prethodnim odgovorima, potrebno je izdvojiti:

- objavljivanje je knjiga u OP-u uglavnom u rukama komercijalnih izdavača, sveučilišta bi trebala preuzeti kontrolu;
- nedostatak vremena;
- zašto plaćati za nešto što je ionako dostupno *online*;
- politike su fokusirane na časopise, a financijeri ne uzimaju u obzir modele skupnog financiranja OP-a knjiga, pa je teško opravdati utrošena sredstva;
- neka znanstvena područja nemaju dovoljno znanja o OP-u i u tim se područjima OP smatra manje prestižnim i vrijednim mehanizmom objavljivanja u odnosu na komercijalne izdavače.

Tablica 9. Odgovori sudionika o glavnim izazovima financiranja znanstvenih knjiga u OP

Odgovor	Ukupno	% od 160
Troškovi financiranja knjiga u otvorenom pristupu su i dalje su visoki	94	58 %
Tradicionalno objavljeni sadržaji i dalje su kvalitetniji	14	8 %
Potrebno je sudjelovanje više kvalitetnih izdavača i znanstvenika	58	36 %
Potrebno je testirati više poslovnih modela za znanstvene knjige u OP-u	34	21 %
Potrebno je sudjelovanje više institucija iz malih zemalja i tržišta u razvoju	9	5 %
Knjižničari su preopterećeni opcijama i modelima za OP	37	23 %
Podrška znanstvenim časopisima i pretplatničkim bazama podataka su prioritet	39	24 %
Ostalo	15	9 %

4.4. Ograničenja istraživanja

Uz činjenicu da je istraživanje provedeno na nereprezentativnom uzorku, potrebno je naglasiti da je provedeno uz pomoć ankete koja je bila otvorena svim knjižničarima unutar sveučilišnih, visokoškolskih i nacionalnih institucija (ne isključivo onim knjižničarima koji se smatraju stručnjacima u OP-u), pa je moguće da neka pitanja ispitanici (posebice oni koji nemaju puno iskustva u OP-u iako imaju interes za OP i prate njegov razvoj) nisu u potpunosti razumjeli jer se ona nisu odnosila na OP općenito već na samo jedan, nedovoljno istraživani način financiranja samo jedne vrste znanstvenog sadržaja (znanstvenih knjiga). To je također ograničenje koje se pojavljuje u sličnim prethodno provedenim studijama poput OAPEN-UK istraživanja (Collins and Milloy, 2016), koja su utvrdila da kada knjižničari odgovaraju na pitanja o knjigama u OP-u, nerijetko to čine pod utjecajem vlastitih prijašnjih iskustava s časopisima u OP-u, ili razmišljaju o poslovnim modelima OP-a općenito, dok je naglasak u ovom istraživanju na znanstvene knjige u OP-u i poslovnom modelu skupnog financiranja. Nije moguće sa sigurnošću tvrditi jesu li se ispitanici u odgovorima usredotočili upravo na te aspekte OP-a i na taj poslovni model, iako je jasno definirano u uputstvima u uvodu samog upitnika da se pitanja odnose isključivo na znanstvene knjige. Za pretpostaviti je da su u znatno većem broju ispitanici u potpunosti razumjeli

detalje svih pitanja s obzirom na to da je 80 % ispitanika potvrdilo da su izravno uključeni u inicijative OP-a pri ustanovama u kojima su zaposleni i samim time razumiju kompleksnost tog poslovnog modela u kontekstu jedne vrste znanstvenog sadržaja.

4.5. Zaključno o provedenom istraživanju

Odgovori ispitanika pokazali su zanimljiv odnos čimbenika koji ih potiču na sudjelovanje, pri čemu se pokazalo da su knjižničari spremniji sudjelovati u modelima skupnog financiranja zbog općeg načela otvorenog pristupa (90 %), dok podacima o lokalnom korištenju financiranih knjiga pridaju manju važnost. Tek 6 % ispitanika smatra da bi ih nepovoljna korisnička analitika (nekorištenje izvora) odvratila od podržavanja takvog modela financiranja knjiga u OP-u. Utvrđeni odnos čimbenika dodatno potkrjepljuju tvrdnje koje su ispitanici mogli sami dopisati, a gdje kao glavni poticaj za podržavanje modela skupnog financiranja također uglavnom navode temeljne ideje otvorenog pristupa i dostupnosti znanja (naprimjer, „za istraživanja financirana javnim sredstvima ne bi trebalo ponovo plaćati“, „ograničavanje tržišne moći izdavača znanstvenih publikacija“, „informacija je bezvrijedna ako ostane zaključana ili je za nju potrebno platiti“, „OP je pošteniji model za autore, sveučilišta i širu javnost od tradicionalnog izdavaštva“). Dakle, moguće je zaključiti da je opće načelo OP-a snažniji pretkazatelj za podržavanje modela skupnog financiranja od podataka o korištenju izvora na vlastitoj instituciji.

Isto tako, knjižničari koji su sudjelovali u istraživanju prepoznaju korist sudjelovanja u projektima skupnog financiranja knjiga u OP-u u odnosu na lokalni kontekst i zajednicu korisnika te razumiju da sudjelovanjem vlastitim sredstvima u takvim globalnim inicijativama investiraju u izvore na korist lokalnoj zajednici. Lokalni pokazatelji koji su ispitivani u ovom istraživanju jesu podaci o korištenju, pripadnost autora te znanstveni i istraživački fokus ustanove. Iako je istraživanje pokazalo da su ispitanici predani ideji financiranja OP-a knjigama, čak ako njihova lokalna zajednica nema neposrednu korist (mjerenu npr. podacima o korištenju), ipak su motiviraniji kada su u pitanju određeni čimbenici, poput autorstva i tema samih knjiga.

Iako uzorak provedene ankete ne omogućuje složenije statističke analize, rangiranjem potencijalnih čimbenika koji utječu na odluku ispitanika o sudjelovanju u *crowdfunding* inicijativama dolazi se do zaključka da lokalni podaci o korištenju nisu presudni, no autorova pripadnost (da je autor zaposlenik određene institucije), kao i znanstvena usmjerenost imaju veći utjecaj na sklonost ispitanika u podržavanju modela skupnog financiranja. Izraženo u brojkama, 46 % ispitanika ističe važnost lokalnog korištenja knjiga, dok znanstvenu usmjerenost knjiga drži presudnim 49 %, ispitanika, a pripadnost autora instituciji 50,6 %. Suprotno tome,

nevažnim čimbenikom u donošenju odluke o sudjelovanju u inicijativama skupnog financiranja ispitanici drže korištenje (3,8 %).

Što se tiče glavnih izazova koje knjižničari prepoznaju kada se radi o objavljivanju knjiga u OP-u, rezultati potvrđuju prisutnost prepreke koja je već sugerirana u prethodnim studijama fokusiranim na časopise u OP-u, a riječ je o ograničenom budžetu i visokim troškovima sudjelovanja. Ovim su istraživanjem identificirane i dodatne prepreke koje ispitanici naglašavaju, poput nedovoljno dokaza o uspješnosti modela koji bi počivali na eksperimentiranju izdavača s novim modelima, izjednačavanje po kvaliteti publikacija koje jesu dostupne u OP-u s onima koji nisu te uključivanje većeg broja znanstvenika kao autora kako bi sadržaji bili što kvalitetniji.

Sukladno navedenom, s obzirom na postavljena istraživačka pitanja, ovo je istraživanje uz prethodno spomenuta ograničenja ukazalo na sljedeće:

- Bez obzira na prepreke, knjižničari podržavaju objavljivanje knjiga u OP-u zbog osobne vjere i zalaganja za osnovna načela globalnog pokreta OP-a, što je ujedno i najjači motivator za sudjelovanje u inicijativama skupnog financiranja OP-a znanstvenih knjiga.
- Budžeti knjižnica i visoke cijene „otvaranja“ knjiga i dalje su glavni razlozi zbog kojih knjižnice ne izdvajaju sredstva za sudjelovanje u grupnom financiranju knjiga u otvorenom pristupu.
- Knjižničari ne smatraju da su lokalno prikupljeni podaci o korištenju knjiga (tj. korištenje pri matičnoj ustanovi) odlučujući čimbenik koji pridonosi njihovoj odluci hoće li podržati grupno financiranje.
- Od korištenja su snažniji lokalni motivatori za sudjelovanje u inicijativama OP-a, uključujući autorstvo (znanstvenici, zaposlenici određene institucije, kao autori publikacija) te relevantnost disciplina u odnosu na fokus ustanove.

5. Zaključak

Iako je iz današnje perspektive moguće iznijeti konstataciju u porastu interesa za problematiku objavljivanja znanstvenih knjiga u OP-u, ona ipak značajno zaostaje u odnosu na znanstvene časopise, bilo da se radi o praktičnim aspektima poput razvoja infrastrukture ili široke implementacije poslovnih modela otvorenog pristupa knjigama, bilo da se radi o izgrađenosti teorijskog korpusa ili usuglašenosti znanstvenog diskursa. No bez obzira na nepredvidivost razvoja u ovom području, moguće je ustvrditi da će knjižničari usmjeravati daljnji narativ o objavljivanju knjiga u OP-u jer održivost poslovnih modela za OP poput skupnog financiranja ovisi o njihovom sudjelovanju i o njihovom financijskom doprinosu. Što su knjižnice više motivirane udružiti snage s drugim knjižnicama na globalnoj

razini i pružiti financijsku potporu znanstvenoj literaturi u OP-u, to će se sve više naslova objavljivati u OP-u.

Ovaj se rad posebno osvrnuo na moguće poslovne modele objavljivanja znanstvenih knjiga u otvorenom pristupu i problematiku održivosti s fokusom na model skupnog financiranja koji je u literaturi poznat pod nazivom *crowdfunding* model ili knjižničarski model. Model počiva na sudjelovanju velikog broja knjižnica koje udružuju svoja financijska sredstva, dok u slučaju sudjelovanja manjeg broja knjižnica model ne može dugotrajno opstati, bez obzira na kvalitetu sadržaja ili spremnost izdavača i znanstvenika na sudjelovanje. Stoga je održivost modela usko vezana uz sudjelovanje institucija, tj. njihovih knjižnica, i u tom kontekstu literatura, kao i prethodna istraživanja, ističu potrebu ispitivanja motivacije knjižničara. To je ujedno bio i cilj ovoga istraživanja, pri čemu su se posebno željeli ispitati izazovi s kojima se knjižničari susreću u nastojanjima, kao i lokalni i globalni čimbenici koji potencijalno mogu utjecati na odluku i spremnost knjižničara da sudjeluju u globalnim inicijativama skupnog financiranja knjiga u OP-u.

Provedeno istraživanje je prije svega pokazalo da knjižničari vjeruju u otvoreni pristup znanstvenim knjigama kao temeljno načelo i spremni su ga podržati unatoč preprekama i izazovima. Globalni učinak, tj. vjera u ideju otvorene i svima dostupne znanosti najsnažniji je motivator za spremnost sudjelovanja u inicijativama skupnog financiranja otvorenog pristupa znanstvenim knjigama. Ovakvi su rezultati na tragu ishoda ranijih studija koje pokazuju da knjižničari podržavaju objavljivanje publikacija u OP-u ponajprije zbog načela na kojima počiva globalni pokret otvorenog pristupa. Ovo istraživanje dodatno je pojasnilo sliku jer je utvrdilo važnost načela otvorenog pristupa kao ključnog čimbenika u odluci o podržavanju OP-a u odnosu na specificirani poslovni model, tj. kada je posrijedi model skupnog financiranja.

Zanimljivo je da knjižničari model skupnog financiranja i dalje smatraju novim, alternativnim i „u razvoju“, iako su takvi projekti i inicijative prisutni niz godina te su pokazali stabilnu razinu održivosti. S druge strane provedena je anketa pokazala da gotovo polovica ispitanika želi više dokaza o uspješnosti modela skupnog financiranja prije nego što ih krenu aktivno podržavati.

Zaključno je moguće konstatirati da ovo istraživanje, uz napomenu da je provedeno na nereprezentativnom uzorku, pruža uvid u trenutna mišljenja knjižničara diljem Europe o modelu skupnog financiranja znanstvenih knjiga u OP-u, pri čemu je još jednom potvrđena važnost temeljnih načela otvorenog pristupa kao glavnog motivatora za sudjelovanje knjižnica u OP-inicijativama, dok su kao glavni čimbenici koji utječu na održivost modela skupnog financiranja prepoznati smanjenje troškova otvaranja knjiga te pružanje potpore lokalno važnim znanstvenim područjima i znanstvenicima kao autorima publikacija koje se financiraju.

LITERATURA

- Adema, J. (2019). Towards a roadmap for Open Access monographs: a Knowledge Exchange Report. [citirano 2021–06–30]. Dostupno na: https://pure.coventry.ac.uk/ws/portalfiles/portal/23660006/Towards_a_Roadmap_for_Open_Access_Monographs_May_2019.pdf
- Adema, J. and B. Schmidt (2010). From service providers to content providers: new opportunities for libraries in collaborative Open Access Book Publishing. *New Review of Academic Librarianship* 16, Supplement 1, 28–43. DOI: <https://doi.org/10.1080/13614533.2010.509542>.
- Bargheer et al. (2017). Bargheer, M., M. D. Zeki, W. Horstmann, M. Mertens and A. Rapp. Unlocking the digital potential of scholarly monographs in 21st century research. *LIBER Quarterly* 27(1). DOI: <https://doi.org/10.18352/lq.10174>.
- Bullock, C. (2018). Crowdfunding for Open Access. *Serials Review*, 44(2), 138–141. DOI: <https://doi.org/10.1080/00987913.2018.1472477>.
- Cheshire, J. (2014). Open Access monographs: a humanities research perspective. *Insights* 27, 17–20. DOI: <http://doi.org/10.1629/2048-7754.121>.
- Collins, E. and G. Stone. Open Access monographs and the role of the library. *Insights* 27, S(2014), 11–16. DOI: <http://doi.org/10.1629/2048-7754.163>.
- Collins, E., C. Milloy and G. Stone (2015). *Guide to Open Access monograph publishing for arts, humanities and social science researchers: Research report*. AHRC/JISC Collections, London. [citirano 2021–06–30]. Dostupno na: <http://eprints.hud.ac.uk/id/eprint/25391/>
- Collins, E. and C. Milloy (2016). *OAPEN-UK Final Report: a five-year study into Open Access monograph publishing in the humanities and social sciences*. OAPEN-UK. JISC. [citirano 2021–06–30]. Dostupno na: https://issuu.com/carenmilloy/docs/open-uk_final_report_single_page_v
- Crossick, G. (2016). Monographs and Open Access. *Insights* 29(1), 14–19. DOI: <http://doi.org/10.1629/uksg.280>.
- Davies, M. C. R. et al. (2014). Davies, M. C. R., P. Ayris, G. Stone, J. Cheshire, R. Jackson, A. Hacker, M. Bunz, et al. How should we fund Open Access monographs and what do you think is the most likely way that funding will happen? *Insights* 27, 45–50. DOI: <http://doi.org/10.1629/2048-7754.164>.
- EBLIDA-LIST. Dostupno na: <http://www.eblida.org/about-eblida/eblida-list.html>
- Elliott, M. (2015). The future of the monograph in the digital era: a Report to the Andrew W. Mellon Foundation. *Journal of Electronic Publishing* 18(4). DOI: <https://doi.org/10.3998/3336451.0018.407>.
- Emery et al. (2017). Emery, C., M. Lucraft, Agata Morka and R. Pyne. *The OA effect: how does Open Access affect the usage of scholarly books: Springer Nature White Paper*. Dostupno na: <https://oapen.fra1.digitaloceanspaces.com/499a8dc69c4f410da70f73c8c4511c69.pdf>

- European Science Foundation (2021). *Plan S: Making full and immediate Open Access a reality. "What is cOAlition S?"* [citirano 2021–06–30]. Dostupno na: <https://www.coalition-s.org/about>
- Eve, M. P. (2014). *Open Access and the humanities: contexts, controversies and the future*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Eve, M.P. (2014a). All that glisters: investigating collective funding mechanisms for Gold Open Access in humanities disciplines. *Journal of Librarianship and Scholarly Communication* 2(3). 1131. DOI: <https://doi.org/10.7710/2162-3309.1131>.
- Ferwerda, E. (2013). *Open Access in humanities and social sciences*. Presentation Given at the 8th Munin Conference on Scholarly Publishing, Tromsø. Norway. [citirano 2022–03–09] Dostupno na: <https://www.slideshare.net/EelcoFerwerda/open-access-in-humanities-and-social-sciencesoa-in-hss-munin-conference-nov-2013>
- Ferwerda, E. (2014). Open Access monograph business models. *Insights* 27, 35–38. DOI: <http://doi.org/10.1629/2048-7754.46>.
- Ferwerda, E., F. Pinter and Niels Stern (2017). A landscape study on Open Access monographs: policies, funding and publishing in eight European countries. *Knowledge Exchange*. [citirano 2022–03–09]. Dostupno na: <https://septentrio.uit.no/index.php/SCS/article/view/4255/3947>. Slajd 5. DOI: <http://doi.org/10.7557/5.4255>.
- Gatti, R. and M. Mierowsky (2016). Funding Open Access monographs: a coalition of libraries and publishers. *College & Research Libraries News* 77(9), 456–459. DOI: <https://doi.org/10.5860/crl.n.77.9.9557>.
- Grabowsky, A. (2015). The impact of Open Access on collection development. *Virginia Libraries* 61(1), 17–21. DOI: <http://doi.org/10.21061/valib.v61i1.1325>.
- Greco, A. and R. M. Wharton (2008). Should university presses adopt an Open Access [electronic publishing] business model for all of their scholarly books?: Proceedings ELPUB 2008 Conference on Electronic Publishing, Toronto, Canada. [citirano 2021–06–30]. Dostupno na: <https://dblp.org/db/conf/elpub/elpub2008.html>
- Grgić Hebrang, I. (2015). Otvoreni pristup: deus ex machine za izdavaštvo znanstvenih časopisa. *Libellarium: Journal for the Research of Writing, Books & Cultural Heritage Institutions* 8(2), 1–11.
- Grimme et al. (2019). Grimme, S, C. Holland, P. Peter, M. Taylor and C. Watkinson. *The state of open monographs: an analysis of the Open Access monograph landscape and its integration into the digital scholarly network: digital science, dimensions & altmetric report*. [citirano 2021–06–30]. Dostupno na: https://hcommons.org/?get_group_doc=1003561/1596030846-The_State_of_Open_Monographs_Report.pdf
- JISC. A (2014). *JISC national monograph strategy roadmap: collectively addressing some of the core challenges that confront the provision and support of the scholarly monograph: past, present and future: JISC reports*. [citirano 2021–06–30]. Dostupno na: <https://www.jisc.ac.uk/reports/a-national-monograph-strategy-roadmap>

- Knowledge Unlatched (s. a.). Knowledge Unlatched web site. [citirano 2021–06–30]. Dostupno na: www.knowledgeunlatched.org i <https://knowledgeunlatched.org/ku-selection-committee>
- Leach-Murray, S. (2017). Knowledge Unlatched: free access to scholarly content for every reader across the world. *Technical Services Quarterly* 34(2), 219–221. DOI: <https://doi.org/10.1080/07317131.2017.1286856>.
- McCall, J. and A.B. Waite (2016). The academic book of the future and the need to break boundaries. In: R. Lyons i S. J. Rayner (eds.). *The academic book of the future*. (Pp 32–38). London: Palgrave Macmillan.
- Melinščak Zlodi, I. (2014). Otvoreno dostupne knjige u humanističkim i društvenim znanostima. U: T. Grašić-Kvesić i I. Hebrang Grgić (urednice). *Slobodan pristup informacijama: 13. i 14. okrugi stol.* (Str. 72–90). Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Melinščak Zlodi, I. (2018). Razvoj otvorenog pristupa u Hrvatskoj. U: I. Hebrang Grgić (urednica). *Otvorenost u znanosti i visokom obrazovanju*. (Str. 43–58). Zagreb: Školska knjiga.
- Monson, J., W. Highby and B. Rathe. (2014). Library involvement in faculty publication funds. *College and Undergraduate Libraries*, 21(3/4: *Scholarly Communication*), 308–329. DOI: <https://doi.org/10.1080/10691316.2014.933088>.
- O'Neil, J. (2016). Monographs, transparency and Open Access. *The Scholarly Kitchen*. Dostupno na: <https://scholarlykitchen.sspnet.org/2016/12/05/monographs-transparency-and-open-access>
- OAPEN Projekt. Dostupno na <https://oapen.org>
- Pinter, F. (2012). Open Access for scholarly books? *Publishing Research Quarterly* 28(July), 183–191.
- Reinsfelder, T. and C. A. Pike (2018). Using library funds to support Open Access publishing through crowdfunding: going beyond article processing charges. *Collection Management* 48(2), 1–12. DOI: [10.1080/01462679.2017.1415826](https://doi.org/10.1080/01462679.2017.1415826).
- Snijder, R. (2013). A higher impact for Open Access monographs: disseminating through OAPEN and DOAB at AUP. *Insights* 26(1), 55–59. DOI: <http://doi.org/10.1629/2048-7754.26.1.55>.
- SPARC libraries & OER forum. Dostupno na: <https://sparcopen.org/our-work/sparc-library-oer-forum/>
- Speicher, L. et al. (2018). Speicher, L., L. Armando, M. Bargheer, M. P. Eve, S. Fund, D. Leão, M. Mosterd, et al. OPERAS White Paper: Open Access business models. *Copyright, Fair Use, Scholarly Communication*, etc. 89(July 30), 7–9. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1323708>.
- Suber, P. (2012). *Open Access*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press (Essential Knowledge Series).
- Thomson, J. W. (2002). The death of the scholarly monograph in the humanities: citation patterns in literary scholarship. *Libri* 52(3), 121–36. DOI: <http://dx.doi.org/10.1515/LIBR.2002.121>.